

Dünya Gıda Fiyatlarının Yükselmesinin Piyasa Yapısıyla İlgisi; Artış Nedenleri Sonuçları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Muharrem CAN*

Özet

Tarım sektöründe üretim farklı faktörlere bağlı olmakla beraber, hâlâ yağış, kuraklık gibi iklim koşullarıyla yakından ilgilidir. Piyasa ve fiyatların oluşumu diğer mal ve hizmetlerden farklı olup, arz yıldıan yıla hatta daha uzun sürede değişebilmektedir. Fiyat miktar ilişkisinde king kanunu ve cobweb teoremi geçerlidir. 2000 yılından sonra, fiyat artışlarında, genel nüfus artışı yanında, Hindistan ve Çin gibi gelişmekte olan ülkelerdeki büyümeye bağlı olarak bu ülkelerdeki beslenme biçiminin değişmesi, gıda stoklarının azalması, tarımsal yatırımların uzun süreden bu yana ihmal edilmesi gibi etmenler, etkili olmuştur. Bunun yanında son yıllardaki kuraklıklar üretim düzeyini düşürmüş, finansal piyasalardaki olumsuzluklar bir kısım fonların enerji ve gıda başta olmak üzere emtia sektörüne kaymasına neden olmuştur. Hızlı fiyat yükselişleri ve satınalma gücü düşüşüne bağlı olarak yoksulluk üzerinde olumsuz bir etkide bulunmuştur. Ülkemiz ise bir temel gıda maddelerinde kendine yeterli değildir. Gerek üretim düşüşü, gerekse fiyatların artması, ülkemizin bu ürünlere yönelik ithalat değer ve miktarını arttırmış, dolayısıyla ödemeler bilânçosu açığını arttıran faktörlerden birisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gıda piyasası, Dünya gıda piyasasında fiyat artışlarının nedenleri, Dünya gıda piyasasında fiyat artışlarının etkileri, Türkiye ekonomisine etkileri.

* Dış Ticaret Başkontrolörü, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, mcan1995@yahoo.com

The Correlation Between Rising World Food Prices And Market Structure: The Main Reasons For Prices Increase in Food Market; The Effects of Price Increase And Its Impact on Turkish Economy.

Absract

Besides depending on different factors, production in agricultural sector still is closely related to climate conditions like precipitation and drought. The formation of market and prices is different than other goods and services: supply may change from year to year even longer period. King Rule and cobweb theory are valid for the corelation between price and quantity. Since 2000, besides general population increase, factors such as changing nitrution style due to growth in developing countries like India and China, decreasing of food stocks and ignored agricultural investments for long have been reasons of price increase. In addition, recent arid climate makes production level decrease, and problems in finacial market causes some funds to go to good sectors like energy and food. Rapid price increases affected poverty negatively due to decreasing purchasing power parity. Turkey country is not a self sufficient country regarding main nitrution. Decreasing production and increasing prices have been rising import value and quantitiy and this has been one of the factors increasing balance of paymet deficit.

Key Words And Pharase: Food market, Main reasons for price increase in food market, the effects of price increase in food market, Impact on Turkish Economy.

JEL Classification Code: Q11 Aggregate Supply and Demand Analysis; Prices, Q17-Agriculture in International Trade, Q18- Agricultural Policy; Food Policy, Q19- Other

1. Giriş

Son yıllarda (özellikle 2008 yılında), dünyada temel gıda ürünlerinin büyük bir kısmında önemli ölçüde fiyat artışı meydana gelmiştir. Fiyat dalgalanmalarında üretim miktarındaki değişimden başka bazı faktörlerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamızda, tarım piyasalarının yapısı, dünya ölçeğinde gıda firmalarının yapısı, temel gıda ürünlerinin üretici ülkelerine yer verilmektedir. Diğer taraftan, son yıllardaki gıda fiyatlarının artmasında, spekülasyon ve petrol fiyatlarındaki artışların etkisi yanında diğer artış nedenleri ele alınmaktadır. Çalışmamızda fiyat artışlarının, yoksulluk ve enflasyon gibi ekonomik ve sosyal etkileri üzerinde durulmaktadır. Ülke gruplarına göre, fiyat artışlarından dolayı etkilenme düzeyleri incelenmiştir. Diğer taraftan, son gelişmelerin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

2. Gıda Sanayine Üretim ve Fiyat Yönüyle Genel Bir Bakış

2.1 Tarım Ürünleri Piyasasının Yapısı

Tarım ürünlerinin birçoğunda yeni hasat dönemine kadar ürün miktarı sabittir. Bu nedenle, üretim miktarı ancak bir dönemden diğerine değişebilir. Yine birçok tarım ürünüde, iki hasat dönemi arasında bir yıllık bir süre vardır. Meyvecilikte ise bir yıldan diğerine ürün miktarını arttırtmak mümkün olmayıp, yeni meyvelikler yetiştirmek yıllar alabilmektedir. Bu sektördeki oluşacak fiyat ve miktar ilişkisi,

örümcek ağı (cobweb) teorisiyle açıklanmaktadır. Bu piyasada, arz miktarını istenildiği anda arttırmak mümkün olmayıp hasattan sonra oluşacak fiyat düzeyi, üreticinin bir yıl sonraki üretim kararını belirleyecektir. Diğer taraftan her dönemde piyasa arz ve talebini eşitleyecek bir fiyat oluşmaktadır. Ürün miktarının tamamı satılmakta, ancak aynı fiyat düzeyinden daha fazla mal satmak mümkün olmamaktadır (Türkey, 1986: 152-154).

Diğer taraftan, tarım ürünlerine olan talebin gelir esnekliği düşüktür. Tüketim harcamaları içinde gıdaya ayrılan pay, gelir düzeyinin genel değişimiyle doğru orantılı olarak artış yada azalış göstermez. Doğal olarak talep düzeyi, aşağı ve yukarı doğru değişmeyeceği için, arzın aritmetik olarak artması veya azalması, fiyatları geometrik olarak azaltacak veya arttıracaktır. Bu durum, literatürde “Bolluk Paradoksu (King Kanunu)” olarak ifade edilmekte ve çiftçilerin üretimin iyi hava koşulları sonucu bol olduğu yıllarda, satış gelirlerinin azalmasıyla açıklanmaktadır.

Tarımsal üretimde doğa koşullarının egemen olması nedeniyle, arz esnek değildir. Tarımsal üretimde temel üretim faktörü olan toprağın (başka bir ifadeyle doğal kaynakların) sınırlı olması, üretim miktarını zorunlu olarak sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, kullanılan diğer üretim faktörleri olan emek ve sermaye arttırılsa bile, üretim miktarı sınırlı bir ölçüde yükselmektedir.

Üretimin istenen koşullarda ve sürede arttırılması mümkün olmamasının yanında, ekilen araziden elde edilecek üretimin gerçek değeri, mevsim etkilerine, üreticilerin bilgi ve yeteneklerine bağlı olarak geniş ölçüde değişecektir.

Tarımsal işletmelerin küçük ve çok parçalı olması, büyük işletmeler karşısında rekabet edebilme imkanlarını sınırlamaktadır. Diğer taraftan, pazarlama ağlarının yetersizliği, üretici örgütlenmesinin düşük olması, tarımsal eğitim, öğretim ve yayın koşullarında yaşanan yetersizlikler, üretim faaliyetlerinin pazar koşullarına uygun olarak gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Üretim faktörlerinin etkin kullanılmaması, sonuç olarak verimlilik ve üretici gelirlerinin giderek azalmasına neden olmaktadır (Dinler, 1996:86). Diğer taraftan, genel olarak dünya tarımsal üretim, sanayi ve ticaretinde, gittikçe büyük ölçeğe ve çokuluslu şirketleşmeye doğru bir kaymanın, söz konusudur.

Agrodata veri bankası* tarafından kabul edilmiş kıstaslara göre, dünyanın en büyük 100 uluslararası gıda firmasının, ana ülkelerin ekonomik yapısı ve firmaların mali performanslarına göre uzun dönemli olarak, incelemesi yapılmıştır. İnceleme sonucunda, dünya gıda sanayi tekeli son otuz yıl içerisinde yapısal olarak önemli değişikliklere uğradığı tespit edilmiştir. 1974 yılındaki ilk 100 şirketten, sadece 32 tanesi 2005 yılı sıralamasına girebilmiştir. Geriye kalan 68 firma ise ya diğer çok uluslu gıda şirketleri tarafından satın alınmış, parça parça firmalara satılmış ya da düşük verimsizlik dolayısıyla sıralamaya girememiştir (TUSİAD, 2007:36). Tablo

* Agrodata veri bankası 1975 yılında Montpellier Akdeniz tarım Bilimleri Enstitüsü'nde (MAYZEM'in dört enstitüsünden en askisi) kurulmuştur. Günümüzde MOISA Ortak Araştırma Ünitesi (Montpellier Ulusal Ziraat Yüksek Okulu, MAYZEM, CIRAD, INTA, IRA) çerçevesinde kullanılmaktadır. Agrodata, dünyanın en büyük çok uluslu gıda şirketleri üzerine hazırlanan çok sayıda nitel bilgileri , ekonomik ve mali verileri toplamaktadır. Bu veri bankasına girebilmek için şirketlerin belli bir ciroya ulaşması ve kurulduğu ana ülke dışında en az bir ülkede bir gıda işletmesinin olması gerekmektedir. Bu bilgiler şirkete ait yıllık faaliyet, mali tablolar ve gıda üzerine uzmanlaşmış basın kaynaklarından elde edilmektedir (TUSİAD-2007, s. 34).

1’de Agrodata verilerine göre, çok uluslu en büyük 100 şirketinin sektörlere göre dağılımı görülmektedir.

Tablo 1: En Büyük 100 Çok Uluslu Gıda Şirketinin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	İştiraklerin Göreceli Dağılımı (2002)	Operasyonların Göreceli Dağılımı (1987-2003)
Tarım, hayvancılık, balıkçılık	%2,4	%2,5
Gıda sanayi	%54,4	%78,3
Gıda ticareti, dağıtım, lokantacılık, toplu gıda hizmetleri, diğer hizmetler	%10,9	%11
Tarım-dışı gıda zinciri dışında kalan faaliyetler	%32,4	%8,1
Toplam (%)	%100	%100
Toplam (sayı)	7,697	3 926

KAYNAK: Agrodata, 2003 (Aktaran: TÜSIAD-2007)

Tablo 1’den, tarım sektörü içerisinde, belirtilen süreler içerisinde, gıda sanayiine doğru bir kaymanın olduğu, gıda ticareti, dağıtım gibi hizmetlerde ise süreç içerisinde önemli bir değişikliğin olmadığı görülmektedir.

Özellikle global gıda ticaretinde, yoğunlaşma* artmakta ve dikey entegrasyona doğru bir kayma gözlemlenmektedir. Az sayıda gıda firması tüm üretim ve ticareti kontrol etmekte, çiftçilere girdi temininden ürünleri satınalmaya hatta perakende olarak ürünlerin dağıtımına kadar daha da etkin olmaktadır. Bu nedenle, yükselen gıda fiyatlarından, çiftçiler otomatik olarak faydalanamamaktadır. Diğer taraftan yoğunlaşma, aynı zamanda stokların depolanmasında da görülmekte, bu ise gıda fiyatlarında, spekülasyonlara imkân sağlamaktadır (Ghosh, 2008).

2.2. Bazı Temel Gıda Ürünlerin Üretildiği Ülkeler

Temel gıdalar belli başlı ülkeler tarafından üretilmektedir. Bu ülkelerin, geniş ve verimli toprakları, iklim yapılarının diğer faktörlerle birlikte, üretim kapasitelerini etkiledikleri düşünülmektedir. Başlıca gıda ürünlerinin ilk 10 üreticisi Tablo 2’de yer almaktadır.

*Aynı malın üretildiği belirli bir faaliyet dalındaki (veya belirli bir mal piyasasındaki) üretim ve fiyat politikalarının bir veya birkaç firmanın oluşturduğu küçük grup firmaları tarafından belirlenmez. (Yolaç, Sema, İmalat sanayiinde Yoğunlaşma, s.1088, (www.isguc.org/ssk/kitap50/44.pdf) (Erişim Tarihi 29 Kasım 2008).

Tablo 2: Başlıca Gıda Ürünlerinin İlk 10 Üreticisi

Sıra	Ürün Adı ve En Büyük Üretici Ülkeler									
	Sığır eti	Mısır	Süt*	Buğday	Muz	Kahve	Kuru fasulye	Şeker**	Soya	
1	ABD	ABD	ABD	Çin	Hindistan	Brezilya	Brezilya	Brezilya	ABD	
2	Brezilya	Çin	Hindistan	Hindistan	Brezilya	Vietnam	Hindistan	Hindistan	Brezilya	
3	Arjantin	Brezilya	Rusya	ABD	Çin	Endenez.	Çin	Çin	Arjantin	
4	Avustralya	Meksika	Almanya	Rusya	Ekvator	Kolombiya	Myanmar	Tayland	Çin	
5	Rusya	Arjantin	Fransa	Fransa	Filipinler	Meksika	Meksika	Pakistan	Hindistan	
6	Fransa	Hindistan	Çin	Kanada	Endenez.	Hindistan	ABD	Meksika	Paraguay	
7	Meksiko	Fransa	Brezilya	Avustralya	Kosta Rica	Etyopya	Uganda	Kolombiya	Kanada	
8	Kanada	Endenez.	Y. Zelande	Almanya	Meksika	Guatemala	Endenez.	Avustralya	Bolivya	
9	Hindistan	G.A.C.***	İngiltere	Pakistan	Tayland	Honduras	K.Kore	Filipinler	Endenez.	
10	Almanya	İtalya	Ukrayna	Türkiye	Kolombiya	Uganda	Kenya	ABD	İtalya	

Kaynak:FAO (2005), kaynaklarında tarafınca oluşturulmuştur.

(*) İnek sütü (**) Şeker kamışı menşeli (***) Güney Afrika Cumhuriyeti

Tablo 2 incelendiğinde, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ürünlerin 4'ünde ilk sıra olmak üzere toplam 7 üründe, ilk 10 üretici arasında yer almaktadır. Buğday, süt ve et ürünlerinde ise Almanya, Fransa ve İngiltere gibi gelişmiş Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin, sıralamaya girdiği görülmektedir. Çin ise toplam 6 üründe ilk 10 üretici içerisinde girebilmiştir. Türkiye ise bu ürünlerden sadece buğday üretiminde ilk 10 ülke içerisinde yer alabilmiştir.

İhracatta ise son on yılda Kuzey Amerika ülkelerinin payı azalmış, AB'nin payı ise hemen hemen aynı oranda kalmıştır. Dünya nüfusunun % 43'ünü oluşturan, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'de, aynı zamanda dünya tarımsal ticaretinin yaklaşık % 30'u gerçekleştirilmektedir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2006:2). Bu dört ülke, küresel büyümeye artan katkıları yanında tarım sektörlerinin büyüme potansiyelleriyle, dünya ticaretinde artan oranda rol almaya başlamışlardır (TUSİAD, 2008: 45).

2.3. Başlıca Ürünlerde Üretim Miktarları ve Fiyat Değişimleri

Tablo 3: Üretim ve Tüketimin Yıllık Ortalama Büyüme Oranları 2007-2016 (%)

	Toplam	Üretim % OECD	OECD Dışı	Toplam	Tüketim % OECD	OECD Dışı
Buğday	0.7	1.0	0.5	0.8	0.9	0.8
Pirinç	0.9	0.1	1.0	0.9	0.1	1.0
Yemlik tahıllar	1.2	1.2	1.3	1.2	0.9	1.5
Yem için kullanılan tahıllar	1.0	0.5	1.5	1.0	0.5	1.5
Yağlı tohumlar	2.1	1.3	2.6	1.9	1.3	2.2
Yağlı tohum küspesi	2.1	1.4	2.5	2.1	0.9	3.2
Dana eti	1.5	0.2	2.4	1.5	0.2	2.4
Tavuk eti	1.9	1.0	2.6	1.9	1.1	2.4
Süt	1.8	0.7	2.8	-	-	-
Tereyağı	2.2	-0.2	3.6	2.3	0.0	3.4
Peynir	1.3	1.1	2.1	1.3	1.1	2.0
Süt tozu (yağlı)	1.0	0.6	2.1	1.1	1.0	1.3
Süt tozu(yağsız)	2.4	2.2	2.6	2.5	1.0	2.8.
Bitkisel yağlar	2.5	1.6	2.8	2.5	2.4	2.6
Şeker	1.8	0.3	2.2	1.8	0.5	2.2

Kaynak: OECD/FAO, 2007 (Aktaran: TUSİAD 2008).

Tablo 3'ten genel olarak, üretim miktarlarında tüketimle paralel sayılabilecek artışlar olduğu görülmektedir. Hayvansal kaynaklı gıdalardaki tüketim artışının özellikle Çin ve Hindistan gibi Gelişmekte Olan Ülkelerdeki (GOÜ) olağanüstü büyümenin bir sonucu olarak, yoksul sayısının hızla düşmesi, hayvansal menşeli proteine dayalı bir beslenmeye kayıştan kaynaklanmakta olduğu, yine bitkisel yağlar ve yağlı tohumlardaki fiyat artışında ise bio-enerjiye yönelik talep artışının etkisi olduğu düşünülmektedir.

Tablo 4'de ise 1996 yılından itibaren fiyat değişikliklerine yer verilmiştir.

Tablo 4: FAO Fiyat Endeksi (2000-2008)

Yıllar		Gıda Endeksi	Et	Süt	Tahıl	Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	Şeker
2000		92.7	100	106	87	72	105
2001		94.5	100	117	89	72	111
2002		94.1	96	86	97	91	88
2003		102.3	105	105	101	105	91
2004		114.4	118	130	111	117	92
2005		117.3	121	145	106	109	127
2006		127.4	115	138	124	117	190
2007		157.4	121	247	172	174	129
2007	Nisan	141.7	119	213	148	150	125
	Mayıs	144.4	119	222	150	161	121
	Haziran	151.2	120	252	159	170	119
	Temmuz	155.8	120	277	160	175	131
	Ağustos	161.6	123	287	171	181	126
	Eylül	171.4	124	290	195	190	125
	Ekim	175.3	122	297	201	202	128
	Kasım	180.6	126	302	203	221	130
	Aralık	187.3	123	295	224	226	137
2008	Ocak	196.3	126	281	238	250	154
	Şubat	215.8	128	278	281	273	173
	Mart	218.4	132	276	280	285	169
	Nisan	218.2	136	266	284	276	161

KAYNAK:FAO (2008).

Tablo 4’den de anlaşılacağı üzere, 2001 yılı ortalamaları, baz alınan 1996 yılına nazaran daha düşüktür. Oysa aynı ürünlerin 2006 yılı fiyatlarına bakıldığında birkaç ürün dışında artış olduğu görülmektedir. Fiyat artışlarının, özellikle 2008 yılının ilk aylarında oldukça yüksek bir oranda gerçekleştiği görülmektedir.

ABD Doları cinsinden, fiyat artışları Tablo 5’te görülmektedir.

Tablo 5: Başlıca Gıda Ürünlerinde Fiyat Endeksi (1996-2016) (ton/\$)*

Ürün/Yıl	1996	2006	2016
Buğday	180	200	185
Mısır	120	140	140
Pirinç	340	310	320
Ham şeker	155	250	248
Beyaz şeker	300	350	310
Sığır eti	225	260	210
Kanatlı et	148	125	130
Kuzu eti	250	290	295
Peynir	248	280	303
Tereyağı	175	190	220
Yağlı süt tozu	215	230	252
Yağsız süt tozu	215	240	250

Kaynak: OECD/FAO, 2007 (Aktaran: TÜSİAD 2008)

(*) Grafikten tabloya tarafımca çevrilmiştir.

Tablo 5'ten, 2002 yılından itibaren gıda dahil olmak üzere tüm emtia fiyatlarında bir yükseliş trendinin olduğu görülmektedir. Hatta gıda fiyatlarındaki artış oranı, tüm emtiadaki artış oranından daha düşük kalmıştır. Tablo 8'de tüm emtia, gıda, içecek ve yağlardaki ortama artış oranları ile bazı temel ürünlerdeki artış oranları yer almaktadır.

Tablo 6: 2002-2007 Emittadaki Dünya Fiyatları Artışı (%)

Emtia Grupları	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2002-2007*
Tüm emtia**	0.8	8.1	19.9	11.7	30.4	12.9	113.2
Tüm Gıda	2.9	4.1	13.2	6.3	16.3	13.3	65.0
Gıda ve Tropikal içecekler	0.4	2.3	13.2	8.8	17.8	8.6	61.2
Tropikal İçecekler	11.7	6.2	6.4	25.5	6.7	10.4	67.0
Kahve	4.7	8.7	19.8	43.8	7.1	12.5	125.6
Kakao	63.3	-1.3	-11.8	-0.7	3.5	22.6	9.8
Çay	-9.5	8.4	2.1	9.1	11.7	-12.3	18.2
Gıda	-0.5	1.9	13.9	7.2	19.0	8.5	60.5
Şeker	-20.3	2.9	1.1	37.9	49.4	-31.7	46.4
S.eti	-0.3	0.4	17.8	4.1	-2.4	1.9	22.6
Mısır	10.4	6.5	5.0	-12.0	24.4	38.2	69.2
Buğday	16.6	-0.7	6.8	-1.4	26.6	34.3	77.7
Pirinç	11.0	4.1	23.1	17.1	5.5	9.5	73.4
Muz	-9.6	-28.7	39.9	9.9	18.5	-0.9	28.6
Bitkisel Yağ ve Tohumları	24.9	17.4	13.2	-9.5	5.0	52.9	93.1
Soya	8.6	24.1	16.1	-10.4	-2.2	43.0	80.6

KAYNAK: UNCTAD, (2008).

(*) 2002-2007 yılları ortalama artış miktarı. (**) Petrol hariç

Tablo 6'ya göre, 2002-2007 yılları arasındaki tüm emtia fiyatlarındaki artış oranı % 113,2'tür. Gıda fiyatlarındaki artış oranı % 65 iken; çay, kahve ve kakaonun oluşturduğu, tropikal içeceklerdeki artış oranı % 67 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu gruptaki çay ve kakaodaki artış oranları ortalamasının oldukça altında olmasına rağmen, kahvedeki artış oranı % 125,6 olarak gerçekleşmiştir. Gıda grubunda ise muz ve sığır etinde artış oranı nispeten daha düşük olmasına karşın, pirinç ve buğdaydaki artış oranı sırasıyla % 73,4 ve 77,7 olarak gerçekleşmiştir. Son iki yıl dikkate alındığında, bu iki ürünlerdeki artış oranlarının çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

2006 yılı Mart ayı ile 2008 yılı arasında, yedi önemli emtianın fiyat artış oranı ortalaması % 71 iken, buğday ve pirinçte bu oran % 126 olarak gerçekleşmiştir (Wahl, 2008). Gıda fiyatlarının en düşük olduğu 2000 yılı ile 2008 yılı Mart ayı arasında, buğdayın fiyatı neredeyse üçe katlanmış, mısırın fiyatı yaklaşık iki katına çıkmıştır. 2008 yılı Mart ayında pirincin fiyatı ise çok önemli ölçüde yükseliş göstermiştir. Yine temel gıdalardan tavuk eti, palmiye yağı ve et gibi ürünlerde yine yüksek oranlarda fiyat artışları, söz konusu olmuştur. Doların değerinin düşmesine rağmen, fiyat artışları satınalma gücünde önemli kayıplara neden olduğundan, hala önemlidir (Braun, 2008).

Dünyanın en büyük ekonomisi ABD'de, Çalışma Bakanlığı verilerine göre, Haziran 2008 sonu itibarıyla, gıda fiyatları % 5,3 oranında artmıştır. Ayrıca konut fiyatlarındaki durgunluk, işsizliğin yükselmesi ve yükselen petrol fiyatları, ekonomiyi olumsuz yönde etkileyen diğer etmenler olmuştur. Haziranda et fiyatları, soya mısır fiyatlarındaki yükselişe bağlı olarak 22 yılın en yüksek değerine ulaşmıştır. Tarım Bakanlığı 2009 yılında domuz üretiminde % 3, sığır ve tavuk eti üretiminde ise % 1'lik bir azalışın olacağını tahmin etmektedir. Uzmanlara göre yüksek fiyat, 27 yıl dikkate alındığında, et tüketiminde en büyük düşüşün olmasına neden olmuştur. Tüketicinin yıllık et tüketiminin ortalama olarak 5 lbs (454 gram) düşeceğinin tahmin edildiği, bunun ise 1982 den bu yana en yüksek oranlı düşüş olacağı, ifade edilmektedir. Üretimdeki düşüşün 2008 yılı fiyatları üzerinde % 12-13 oranında, hatta bazı peynir çeşitlerinde de % 25'e varan artışa neden olacağı, tahmin edilmektedir (Financial Times, 2008b).

Şu anda gıda fiyatlarında bir düşme eğilimi olsa da, gıda fiyatlarındaki uzun dönemli yükseliş eğiliminin devam edeceği, hatta gıda fiyatlarının en az 10 yıl daha kriz öncesi fiyatlara düşmeyeceği tahmin edilmektedir (Financial Times, 2008a).

2.4 Gıda Fiyatlarını Etkileyen Başlıca Faktörler

Fiyat yükselmesinin ardında; nüfus artışı, beslenme biçimindeki değişiklikler, yüksek taşıma maliyetleri ve bio-yakıtlara doğru kayış olduğu görülmektedir. Temel faktör aslında nüfus artışıdır ve yüzyıl ortasında dünya nüfusunun 9 milyarı bulacağı tahmin edilmektedir. Fiyatı arttıran başka bir neden de, özellikle Hindistan ve Çin gibi GOÜ'lerin gerçekleştirdiği ekonomik büyümedir. Zenginleşen nüfus, daha çok et ve işlenmiş gıda tüketmektedir. Diğer taraftan nüfus artışı, iklim değişikliği üzerinde olumsuz bir etkiye bulunmakta, bu ise fiyatları dolaylı olarak etkileyen başka bir faktör haline gelmektedir. Çin ve sahra altı Afrikada'ki hızlı çölleşme, daha çok sel baskımına ve yağış rejiminde değişikliğe neden olmakta, bu değişiklikler ise, tarımsal üretim üzerinde olumsuz etkiye bulunmaktadır (BBC NEWS, 2008a).

Gıda rezervleri, 1980'den bu yana en düşük seviyesindedir. Bu ise, gıda fiyatları üzerinde spekülasyon yapılmasına imkan sağlamaktadır. Bunun yanında, birkaç ülkenin piyasada panik haldeki satınalmaları ise, arz ve talepten bağımsız olarak fiyatların yükselmesine neden olmaktadır. Enerji maliyetlerindeki artış, taşıma maliyetleri üzerinde de artış yapmakta, bu ise gıda fiyatlarına yansımaktadır. Yine enerji fiyatlarındaki yükseliş, gübre gibi girdi fiyatlarının yanında gıda piyasasındaki işleme, depolama gibi maliyetleri de, yükseltmektedir. Kuraklıktan dolayı, Avustralya gibi başlıca gıda üreticisi ülkelerde, üretim miktarları düşmüştür. Diğer taraftan, 1980'den bu yana gıda fiyatlarındaki düşüşler, tarımsal yatırımları azaltmış bu ise üretim miktarları üzerinde olumsuz bir etki yapmıştır (FAO, 2008:5).

Son gıda piyasalarındaki gelişmeler üzerinde tarihsel bir takım nedenlerde vardır. Bugünkü gıda piyasalarındaki krizin bir nedeni düşük arz ve stoklardaki düşüşten kaynaklanmaktadır. Geçtiğimiz 20 yıldan bu yana, gıda sektörü ihmal edilmektedir. 1980 yılından bu yana birçok GOÜ'de bu sektöre yeterli yatırım yapılmamıştır. IMF Destekli Yapısal Uyum Programları, özellikle Afrika ülkelerinde tarımsal destekleme kurumlarını tasfiye etmiş, girdi sübvansiyonu ve ürünler üzerindeki fiyat düzenlemeleri gibi diğer politikaların da terk edilmesine, neden olmuştur (UNCTAD, 2008:33).

Mal arz ve talebinde, üretim yetersizliği, yüksek talep veya arz yönetim mekanizmasının olmaması gibi durumlarda fiyatlar, büyük spekülâtif hareketlere, daha fazla maruz kalmaktadır (IFTP, 2008:3).

Son yıllarda, temel emtia'nın dünya çapında yaygın olarak kullanılan elektronik ticaret ve uluslararası kurumsal yatırımcılar vasıtasıyla, rekor düzeyde ticarete konu olduğu, gözlemlenmiştir. 2007 yılında, tarımda opsiyonel ve vadeli piyasalardaki (future markets) büyüme oranı % 32, enerjide % 28,6 ve endüstriyel metallerde % 29,7 oranında gerçekleşmiştir. Bunun yanında Bank of International Settlement verilerine göre, 2005 yılı Haziran ayı ile 2007 yılı Haziran ayları arasında, ülkeler arasındaki ticaretteki artış oranı % 160'a yaklaşmıştır. Bu piyasada, hedge fonlar, emeklilik fonları, yatırım fonları ve son zamanlarda sağlık fonları, yeni yatırım aktörleri durumuna gelmişlerdir. Bu tür ticarete konu olan meblağ, 2003 yılında 13 trilyon ABD Doları iken, 2008 yılında 260 trilyon ABD Dolarına yükseldiği, tahmin edilmektedir. Öte yandan, 2000-2006 yılları arasında, petrol ürünlerinde, üretim miktarının 30-35 katı kadar bir miktar, bu ticarete konu olmuştur. Değişik nedenlerden dolayı, fiyat artışlarının oluşumunda spekülâtif hareketlerin etkisini değerlendirmek güçtür. İstatistikler, hangi ticaretin normal ticaret, hangisinin spekülâtif olduğunu ayırt edememektedir. Bununla birlikte, spekülâtif hareketler çoğu zaman kısmen taraflar arasında meydana gelmemekte (direk olarak banka ve müşteri arasında olduğu gibi), bu nedenle emtia ticaretini düzenleyenlerin kayıtlarına dâhil olmamaktadır. Amerikan Senatosu personelinin birisi tarafından hazırlanan bir raporda, spekülasyonların petrol fiyatlarının artması üzerindeki etkisi tam olarak hesaplanamasa da, fiyat artışları üzerinde, dikkat çekecek bir etmen olduğu, ifade edilmektedir (UNCTAD, 2008:24). Amerika'da meydana gelen mortgage krizinden sonra, spekülâtörler bir kısım fonlarını emtia piyasalarına yönlendirmişlerdir. Finansal piyasalardaki fırsatlar, sonuç olarak bir krizle neticelenmiştir. Özellikle petrol ve gıda piyasalarında, yeni bir kâr alanı aramaktan kaynaklanmıştır. Talebin yükselmesine bağlı olarak fiyatlar da yükselmiştir. Fiyat artışları, ilk olarak vadeli (Future) piyasalarda görülmüştür. Emtia piyasalarında,

2008 yılı Haziran ayından Eylül ayı ortasına kadar, fiyatlar zirvenin % 30 altına inmiştir. Bu aslında spekülasyonla açıklanabilecek bir durumdur. Bu kısa süre içerisinde temel olarak fiyatları düşürecek yeni arz veya talep düşüşü gibi bir etmen yoktur. Bu büyük ölçüde fiyatlar üzerindeki spekülasyondan, özellikle hedge fonların ve büyük ölçüde de açıktan satış (short selling)* türü işlemlerinden kaynaklanmıştır (Wahl, 2008).

Diğer taraftan gıda fiyatlarındaki bir diğer artış nedeni, petrol fiyatlarındaki artış ve buna bağlı olarak AB, ABD, Brezilya ve diğer bazı ülkelerin, bio-yakıtı petrole bir alternatif olarak teşvik etmelerinin etkisi vardır. Bu özellikle belli ürünlerde daha belirgin olarak gözlemlenmektedir. Örneğin 2006 yılında, ABD’de mısır üretiminin % 20’den fazlası etanol üretimine yönlendirilmiş, Brezilya’da ise şeker kamışı üretiminin yarısı bio-yakıt üretiminde kullanılmış, AB ülkeleri ise bitkisel yağ üretimleri ile ithal ettikleri yağların önemli bir kısmını bio-dizel üretiminde kullanmıştır. Bunun doğal sonucu ise, gıda üretiminde kullanılacak toprak miktarının azalmasıdır (Ghosh, 2008). Bio-yakıt üretimim konusu, zaman zaman uluslararası toplantılarında önemli tartışma konularından birisi olmaktadır.

Nitekim, 181 ülke liderinin katılımıyla, 2008 yılı Haziran ayında, Roma’da yapılan üç günlük toplantıda, Birleşmiş Milletler yetkilileri gıda ürünlerinin bio-yakıt üretimi için ayrılmaya başlamış olması ve arzdaki daralmanın dünya enflasyonunu % 30 oranında tetiklediğini ifade etmiştir. Dünyanın en büyük etanol üreticisi konumundaki ABD, bu etkinin ancak % 3 oranında olduğunu savunmuş; Brezilya Başbakanı ise, şeker kamışının potansiyel etanol kaynağı olarak kullanılma imkânından faydalanılması gerektiğini, zaten taşımadaki büyük enerji kaynağı olan şeker kamışı menşeli etanolun, ekilebilir arazilerinin sadece % 1’ini oluşturduğunu, ifade etmiştir. Uzmanlar ise, şeker kamışı kaynaklı etanolun, ABD’de yoğun olarak sübvansiyon edilen mısır kaynaklı etenole göre enerji üretiminde daha çevreci ve daha etkili bir enerji kaynağı olduğunu savunmaktadırlar. De Scutter ise, hem ABD hem AB’nin, bio-yakıt üretmelerinin, tarım ürünleri piyasalarındaki hammaddeler üzerinde spekülasyon yapma gibi tehlikeli bir işaret verdiği kanaatinde (BBC NEWS, 2008b). Gelişmiş ülkelerde, yükselen petrol fiyatları ve sübvansiyona bağlı olarak bio-yakıt üretiminin artmış olması, bio-yakıt için gıda ürünlerine olan talebin artmasına neden olmuştur. Özellikle, 2006-2007 yıllarında, dünya mısır tüketimindeki artışın $\frac{3}{4}$ ’ü, mısır kaynaklı etanol tüketiminden kaynaklanmıştır. Bu artış, sadece mısır fiyatlarını değil, daha düşük olmakla beraber, -tüketim ve ekilebilir arazinin azalması dolayısıyla- yenilebilir yağlar yanında, tavuk ve et gibi diğer gıdaların fiyatlarını da arttırmıştır (IMF, 2008:8). Gıda ürünlerindeki fiyat artışları sadece ithalatçı ülkeleri rahatsız eden bir konu değildir. Piyasalardaki fiyat istikrarını, üreticilere rağmen bozması ihracatçı ülkeleri de rahatsız etmektedir.

Asya Kalkınma Bankası Başkanı, tarım ürünleri fiyatının düzenlenmesi gerektiğini, bunun ihracatçıları açısından da önemli olduğunu, en önemli şeyinde orta ve uzun vadede tarımsal üretimin artırılması olduğunu, belirtmiştir. Tayland Başbakanı ise, kendi ülkesiyle birlikte Myanmar, Laos, Kamboçya ve Vietnam gibi dört önemli pirinç üreticisiyle birlikte oluşturdukları grubun, pirinç fiyatlarının

(*) sahibi olmadığı bir şeyi satmak.

istikrarlı bir hale getirilmesi ve bu ürünün fiyatını kontrol etmek amacıyla, prensip çalışmaları yaptıklarını ifade etmiştir (the Economic Times, 2008).

2.5. Gıda Fiyatlarındaki Artışın Etkileri

Gıda fiyatlarındaki artış, ülkelerin gıda ithal edip etmemeleri ve bu ülkelerin mali güçlerine bağlı olarak etkileme düzeyi farklıdır. 2006-2007 yılları arasındaki verilerden, uluslararası piyasalarda gelişmiş ülkelerin ticaret dengesi üzerinde kayda değer bir etki görülmemiştir. En büyük etkinin görüldüğü Avustralya ve Yeni Zelanda'da, 2000 yılından bu yana bu ülkelerin Gayrı Safi Milli Hâsıllarının (GSMH) % 1'inin altında gerçekleşmiştir. Bunun nedeni, ihracat miktarlarındaki düşüştür. Oysa gelişmekte olan net ithalatçı ülkelerde, bu etki negatif anlamda daha fazladır. Orta Amerika ve Karayip ülkelerinde net ithalat artarken, Arjantin gibi Güney Amerika ülkelerinde, ihracat gelirleri artmıştır. Güney ve Doğu Asya ülkelerinde ise fazlalık, bu ülkelerin GSMH'lerinin % 1,5 oranında gerçekleşmiştir. Net gıda ithalatçısı Sahra altı Afrika ülkelerinde (Güney Afrika Cumhuriyeti hariç) ithalat oranı 2000 yılında, bu ülkelerin GSMH'lerinin % 1,3'ü iken, 2007 yılında bu oran % 1,9'a yükselmiştir (UNCTAD, 2008:33). Fiyat artışlarından başlıca etkilenen ülkeler, net gıda ithalatçısı ülkelerdir. Bu ülkeler, gıda ithalatına daha çok kaynak ayırmak durumunda kalacaklar bu ise dış ticaret dengelerini olumsuz yönde etkileyecektir. Özellikle GOÜ'lerin, % 55'i net gıda ithalatçısı olduğu göz önüne alınırsa, en çok bu gruptaki ülkeler etkilenecektir. Afrika'nın hemen hemen hepsi bu gruptadır. Diğer taraftan, şehirde ikamet edenler, küçük çiftçiler, balıkçılar, orman işçileri, tarım işçileri kendi kendine yeterli gıda üretemeyen kesimler, ülke ayırımı olmaksızın, en fazla etkilenecek kitlelerdir. Gıda fiyatlarındaki artış, bu grupların bütçesi üzerinde daha büyük bir yük oluşturacaktır. Hükümetler, bütçelerinin % 60'ını gıda harcamasına ayırmak zorunda olan en yoksul kesimlere yardımda bulunmak için, yiyecek üretimine yönelik bir kaynak ayırmak durumunda kalacaklar, ayrıca ithalat üzerinden almış oldukları vergileri düşürmek zorunda kalacaklarından gelir kaybı da yaşayacaklardır. Bu ise diğer eğitim sağlık gibi temel harcamalarının azalması anlamına gelmektedir (FAO,2008:9).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'ne (FAO) göre, yiyecek fiyatlarının yükselmesi, gelirin en büyük oranını gıdaya harcamakta olan dünyada en yoksul kesimi (çoğu az gelişmiş ülkelerde yaşayan) daha fazla etkileyecektir. Yeterli düzeyde beslenemeyen bir kesimin artması, bu kuruluşu en fazla endişelendiren konudur. Yine aynı kuruluşa göre gıda fiyatlarının yükselmesi, özellikle gıdada başka ülkelere bağımlı olan bir kısım GOÜ'lerin, gelirlerinin yarısından fazlasını gıda harcamalarına ayırmak zorunda bırakacaktır. Fiyatların yükselmesi, ucuz gıda döneminin bittiğini göstermektedir. Yiyecek fiyatlarının artması, bazı GOÜ'lerin panik ithalat yapmalarına neden olacaktır. Yine FAO, 2008 yılında, bir önceki yıla göre global gıda ithalatının değerini % 26 oranında yükseleceği hesaplanmaktadır (BBC NEWS, 2008c). GOÜ'lerde kriz, bu ülkelerin üretim ve ticaret yapısına bağlı olarak etkisini gösterecektir. Yüksek enerji ve gıda fiyatları, özellikle her ikisini de ithal eden ülkeleri daha güçlü şekilde etkileyecektir. Özellikle finansal kaynakları sınırlı olan, düşük gelirli, gıdada dışarıya bağımlı ve en az gelişmiş ülkeler en fazla etkilenecek ülke grubudur (Food and Energy Crisis, 2008:2). Tablo 7'de ülke grupları itibarıyla ülkelerin etkilenme düzeylerine yer verilmektedir.

Tablo 7: Gıda İthalatının Ülke Gruplarına Tahmini Etkisi (milyon ABD Doları)

	DÜNYA		GÜ*		GÜ**		EAGÜ***		TKKEAGÜ****		NGÜ*****	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Toplam Gıda	820.466	1 035 382	535 471	679 341	284 995	356 040	17 909	24 583	121 026	168 922	32 816	45 536
Tahıllar	274 463	382 086	148 398	228 449	126 065	153 637	8 001	11 782	42 261	62 988	16 020	24 181
Bitkisel Yağlar	116 873	186 167	52 411	86 630	64 462	99 538	3 266	5 206	38 836	61 293	6 758	10 618
Süt	83 805	85 041	59 110	60 381	24 695	24 660	1 504	1 572	9 322	9 392	2 962	2 689
Et	90 466	99 544	73 044	80 793	17 422	18 751	1 001	1 125	8 227	9 731	1 632	1 846
Artış %		%26		%27		%25		%37		%40		%39

KAYNAK: FAO (2008), (*) Delişmiş Ülkeler, (**) Gelişmekte Olan Ülkeler (***) En Az Gelişmiş Ülkeler (****) Tarım ve Kırsal Kalkınmada En Az Gelişmiş Ülkeler, (*****) Net Gıda İthalatçısı Ülkeler

Tablo 7'den, 2008 yılında dünya gıda ithalatının değer olarak yaklaşık % 26 oranında artacağı, gelişmiş ve GOÜ gruplarında hemen hemen aynı oranda bir etkilene söz konusu olacağı görülmektedir. En Az Gelişmiş Ülkelerde gıda ithalatı % 37, Tarım ve Kırsal Kalkınmada En Az Gelişmiş Ülkelerde % 40 ve Net Gıda İthalatçısı Ülkeler de % 39 oranında artış beklentisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Gıda fiyatlarının yükselmesinden, aynı düzeyde olmasa bile genel olarak, Brezilya, Avustralya, ABD, Arjantin ve Kanada gibi net ihracatçı ülkeler ise pozitif yönde etkileneceklerdir. Öte yandan FAO'ya göre dünya üzerindeki finansal kriz, yoksul ülkelere yardımda bulunan gelişmiş ülkelerin yardımlarını azaltmalarına neden olacaktır. Ayrıca bu ülkeler, koruma amaçlı tedbirlerle genel olarak ithalatlarını azaltma yoluna gidecekler, bu ise yoksul ülkeler üzerinde başka bir yük anlamına gelecektir. FAO'ya göre, 2007 yılında, sadece gıda krizi, aç ve yoksul kişi sayısını 75 milyon arttırmıştır (BBC NEWS, 2008a).

Bir çok ülke fiyat artışlarının, nüfus üzerindeki etkilerini azaltmak için bir takım tedbirler almışlardır. Arjantin, Bolivya, Kamboçya, Çin, Mısır, Etiyopya, Hindistan, Endonezya, Kazakistan, Meksika, Fas, Rusya, Tayland, Ukrayna, Venezüella ve Vietnam gibi ülkeler ya ihracat kısıtlaması ya da fiyatları sabitlemek yoluna veya her iki tedbiri birlikte uygulamışlardır. Örneğin Çin, mısır ihracatını; Hindistan süt tozu ihracatını; Bolivya ise soya ihracatını ve Etiyopya tahıl ürünleri ihracatını yasaklamıştır.

Diğer bazı ülkeler ise, ithalat üzerindeki sınırlamaları azaltmıştır. Örneğin Fas, buğday ithalatı üzerindeki tarifeleri % 130 dan % 2,4; Nijerya pirinç ithalatı üzerindeki vergileri % 100'den % 2,7'ye düşürmüştür. Ancak vergilerdeki düşüşler, iç piyasada fiyatların düşmesi dolayısıyla, bu ülkelerdeki çiftçilerin gelirlerinin düşmesine neden olacağından, çiftçilerin bu ürünleri ekmesi yönündeki isteklerini azaltacaktır. Bu ise, uluslararası piyasaların daralmasına ve fiyatların daha da oynak hale gelmesine neden olacak gibi gözükmektedir. Uzun dönemdeki fiyat artışının kontrolü, ancak üretimin artmasıyla mümkün olacaktır (Braun, 2008).

Bugün GOÜ'lerde, insanlar daha az gıda tüketir hale gelmiştir. 26 ülkede 27.000 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada, bu kişilerin % 43'nün artan fiyatlar nedeniyle gıda harcamalarını azalttıkları, tespit edilmiştir. Gıda fiyatlarındaki artışlara bağlı olarak, yeterli düzeyde gıda alamayan ve gıda güvenliği olmayan insan sayısı yükselmektedir. Geçtiğimiz yıldan bu yana, gıda fiyatlarındaki artışlara bağlı olarak, yeterli gıda almama (veya yeterli gıda yardımı alamama) nedeniyle, isyanlar artmıştır (IATP, 2008:3). Diğer taraftan, birçok yoksulun satınalma gücü olmamasından dolayı, Haiti'de, Kamerun ve bazı diğer GOÜ'lerde açlık sorunu ortaya çıkmıştır (Wahl, 2008).

Dünya gıda fiyatlarının artmış olmasının bir diğer etkisi de, genel olarak fiyat artışları üzerinde (enflasyon) olumsuz etkide bulunmasıdır. ABD Dolarının düşük seyretmiş olması, 2007 yılı ile 2008 yılının ilk aylarında gıda fiyatlarındaki yükselişler, ülkelerin enflasyon artışı üzerindeki etkisini hafifletmiştir. Ancak buna rağmen 2007 yılında, global gıda fiyatları neredeyse ikiye katlamıştır. Gelişmiş ülkelerde, gıda fiyatlarının enflasyon artışı üzerindeki etkisi % 3'ün altında kalmış olmasına rağmen, GOÜ'lerde bu etki % 10 oranında, hatta sübvansiyonun olmadığı ülkelerde bu etki daha da yüksek olmuştur (IMF, 2008:18).

3. Gıda Fiyatlarındaki Değişimin Türkiye'ye Yansımaları: Tarım Ürünleri Üretimi ve İthalat Miktarları

Ülkemiz, mısır, soya ve diğer bitkisel yağlar başta olmak üzere, temel gıda ürünlerinde ithalata bağımlıdır. Zaman zaman özellikle yağış düzeyindeki düşüşlere bağlı olarak, üretimdeki düşüşten dolayı, ithalat ihtiyacı artmaktadır. Son yıllarda, mısır ve ayçiçeği gibi ürünlerin üretiminde bir artış gözlense de, henüz yeterli düzeyde bir artış sağlanamamıştır. Bazı temel ürünlerdeki üretim miktarlarına, Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8: Bazı Temel Tarım Ürünlerinin Üretimi (bin ton)

	2000	2005	2006*	2007*
Buğday	21 000	21 500	20 010	17 234
Mısır	2 300	4 200	3 811	3 535
Ayçiçeği	800	975	1 118	**--
Soya	45	29	47,3	**--
Kuru Fasülye	230	210	196	196
Pamuk	880	907	976	**--
Kırmızı Et	491	409	340	381
Kanatlı et	643	937	946	1 100
Süt	9 794	11 108	11 951	12 320
Pirinç	210	30	417	648

KAYNAK: (TÜİK ; Aktaran , Tarım ve Köyişleri Bakanlığı-2006, s.6), * TÜİK'in sayfasından tarafınca oluşturulmuştur, (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2008),** Veri mevcut değil..

2006 ve 2007 yılları üretim düzeylerinin, 2005 yılı miktarına göre karşılaştırıldığında, buğday, kuru fasülye, mısır ve kırmızı ette düşüş meydana gelmiştir. Buğdaydaki 2007 yılı üretim düşüşü, 2006 yılına göre % 14, 2005 yılına göre ise % 20 oranındadır. Ülkemizde ekme beslenme biçiminde en temel gıdadır. Bu nedenle, bu ürünlerdeki üretim düşüşleri, önemli sosyal ve ekonomik sonuçlar doğurabilecek bir etkiye sahiptir.

Aynı yıllar karşılaştırıldığında, soya, ayçiçeği, süt, pirinç ve kanatlı ette ise genel bir artış oranı söz konusudur. Üretim düşüşleri bu ürünlerde ithalat miktarlarını arttırmaktadır. Ancak ithalat değerlerindeki artış oranları, üretimdeki düşüş oranlarına göre oldukça yüksektir. Artışın gerçek nedenin, üretim düşüşünden daha çok (tablo 8'deki üretim miktarlarındaki değişim dikkate alındığında), bu ürünlerin uluslararası fiyatlarının artışından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 9'da, bazı temel gıda ürünlerindeki ; 2005, 2006, 2007 ve 2008 yılının ilk dokuz ayının ithalat değerleri yer almaktadır.

Tablo 9: Başlıca Gıda Ürünlerindeki İthalat Artışları (bin \$)

Ürün gurubu/Yıllar	2005	2006	2007	2008*
Canlı hayvan	14 074	15 546	23 921	33 730
Süt ve Süt mamülleri/Kuş ve kümes hayvanları	75 787	77 967	110 655	92 820
Yenilebilen meyvalar ve kabuklu yemişler	154 307	189 999	252 576	247 330
Hububatlar	189 575	167 467	973 236	1 768 000
Yağlı tohum ve meyvalar	697 714	615 994	1020 282	1 241 067
Hayvansal ve bitkisel yağlar	723 862	907 116	795 786	1 317 419
Şeker ve şeker mamulleri	44 671	39 450	55 919	60 892
Kakao ve müstahzarları	183 151	186 325	236 100	211 391
TOPLAM (\$)	2.083.141	2.199.864	3.468.475	4.972.649
Bir Önceki Yıla Göre Artış Oranı (%)		%5,6	%57,6	%43,4

KAYNAK: TÜİK, (sayfasından tarafıma oluşturulmuştur, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2008).

*İlk dokuz aylık veriler.

Tablo 9'dan, ithalat değerlerinin 2005 yılı rakamlarına göre karşılaştırıldığında, 2006 yılında önemli bir artış olmadığı, ancak 2007 yılında % 57,6'lık, 2008 yılının ilk dokuz ayında ise % 43,4'lük bir artışın olduğu görülmektedir. 2008 yılı rakamlarının, kalan üç aylık dönemle birlikte daha da artacağı düşünülmektedir. Üretim düşüşüne bağlı olarak en fazla ithalat artışın olduğu ürünlerden birisinin hububat olduğu, diğer taraftan yağlı tohumlardaki üretim artışına rağmen ithalat değerinin de artmış olduğu görülmektedir. Süt ve süt mamulleri ile kuş ve kümes hayvanlarındaki üretim artışına bağlı olarak ithalat değerindeki artış oranının düşük kaldığı görülmektedir.

Diğer taraftan, Tablo 9'da, tarım ürünlerinin tümü yer almamaktadır. Diğer ürünlerde hesaba katılınca ithalat rakamları, çok daha yüksek olacaktır. Ancak tablo 9'da yer alan ürünlerde bile, gerçekleşen ithalat rakamları ise önemli sayılabilecek değerlere ulaşmıştır. Gelişmeler tarım sektörünün daha kritik bir sektör olacağını göstermektedir. Bu nedenle ülkemizin iklim, toprak yapısı dikkate alınarak, avantajlı sayılabilecek ürünlerde üretim ve ihracat artışlarına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Diğer taraftan başta tahıllar ve yağlı tohumlar olmak üzere, dışarıya bağımlılığı en aza indirecek politikalar uygulanmalıdır. Üretimi etkileyen faktörlerden birisi de yağışlardır. Sulu tarım yatırımlarına yönelik teşvikler gözden geçirilerek, yağışlar-üretim düzeyi arasındaki ilişkinin azaltılması da, önemli bir konudur. Bu anlamda, tarım politikalarının gözden geçirilmesi ve yeni politikalarının oluşturulmasında, başta Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve diğer ilgili Bakanlık ve Kamu Kuruluşları, Araştırma Enstitüleri, Üniversiteler, Özel Sektör Kuruluşları, Vakıflar ve Sivil Toplum Kuruluşları, işbirliği içerisinde çalışmalıdırlar.

4. Sonuç

Dünya gıda üretimi ve tüketiminin genel olarak birbirine yakın bir seyir izlediği, ancak 1996 yılı dikkate alındığında, 2001 yılında fiyatların ortalama olarak bir miktar düştüğü görülmektedir. 2006 yılı sonrasında ise, fiyatlarda bir yükseliş trendi

meydana gelmiştir. Bunun nedeni bio-yakıtlara yönelik üretim artışı, Çin ve Hindistan gibi GOÜ'lerin önemli ölçüde büyümelerine bağlı olarak, bu ülkelerdeki yoksul sayısının hızla azalması ve yine bu insanların hayvansal kaynaklı protein tüketimlerinin artması olarak görülebilir. 2007 ve 2008 yıllarında ise çok daha önemli fiyat artışlarının olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri ise; kuraklığın ürün miktarına olumsuz etkisi, petrol fiyatlarının artmasına bağlı olarak taşıma ve tarım girdilerindeki artışlar ve tarımsal ürünlerdeki spekülasyonlar olarak değerlendirilebilir. İhracatçı ülkelerin ihracat kısıtlamaları, tarım sektöründeki piyasa yapısının farklı olması, gıda stoklarının azalması ve ithalatçı ülkelerin panik haldeki ithalatları, spekülasyonlara zemin oluşturan diğer etmenlerdir.

Gıda fiyatlarındaki bir diğer artış, finansal piyasalarda işlem gören fonların, bu piyasalardaki krizlerden sonra emtia piyasalarına girmeleri, özellikle vadeli işlem piyasalarında üretim miktarlarının oldukça üzerinde, yapmalarından kaynaklanmıştır.

Fiyat artışları, özellikle tarımda net ithalatçı olan ülkeler üzerinde, önemli bir mali yük oluşturmuştur. Gıda fiyatlarının yoksulluk etkisi gelişmiş veya AGÜ'ler ayrımı olmaksızın nüfusun en yoksul kesiminde daha fazla görülmektedir. Genel olarak dünyadaki yoksul sayısı artmıştır. Hükümetlerin bütçelerindeki yoksullara gıda teminine yönelik harcamaları artmıştır. Yine hükümetler, ucuz gıda temini amaçlı olarak, gıda ithalatı üzerinden aldıkları vergileri düşürmek durumunda kaldıklarından, bütçe gelirleri düşmüştür. Bu düşüşe bağlı olarak, diğer temel harcamalar için daha az kaynak ayırmak zorunda kalacağından, genel bir refah kaybı meydana gelecektir.

Diğer taraftan özellikle bio-yakıt üretiminde kullanılan gıda miktarındaki artışlar, bu gıdaların fiyatlarında artışa neden olmuştur. Gıda fiyatlarındaki genel artışlar, dünyada enflasyon artışı üzerine genel bir etkiye neden olmuştur. Yine fiyat artışlarının GOÜ'lerdeki etkisi, gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek olmuştur.

Ülkemizde, özellikle son iki yılda, bazı temel ürünlerdeki üretim düşüşü ve diğer taraftan bu ürünlerdeki dünya fiyatlarının artmasına bağlı olarak, bu ürünlere yönelik ithalatı (hem değer hem de miktar olarak) önemli ölçüde yükselmiştir. Tüm bu gelişmeler, ülkemizin tarım politikalarını tekrar gözden geçirilmesini ve bu sektörün daha stratejik bir sektör olarak kabul edilmesini gerekli kılmaktadır.

Kaynakça

Dinler, Zeynel (1996), *Tarım Ekonomisi*, Ekin Kitapevi Yayını, Bursa.

Tarım ve Köyşleri Bakanlığı (2006), *Ekonomik Göstergelerle Türkiye'de Tarım*, Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Türkay, Orhan (1986), *Mikro İktisat Teorisi*, Cilt 1, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 551, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara.

TÜSİAD (2008), *Türkiye'de Tarım ve Gıda: Gelişmeler, Politika ve Öneriler*, TÜSİAD Yayın No: T/2008-05/459, İstanbul.

TUSİAD (2007), *Uluslararası Rekabet Stratejileri: Türkiye Gıda Sanayii*, TUDİAD Rekabet Stratejileri Dizisi-10, Yayın No. TÜSİAD/T-2007-09-445, İstanbul.

UNCTAD (2008), *Trade and Development Report 2008*, New York.

Yolaç, Sema, “İmalat Sanayiinde Yoğunlaşma”, (www.isguc.org/ssk/kitap50/44.pdf), (Erişim Tarihi 29 Kasım 2008).

BBC NEWS (2008 a), “Q&A: World Food Prices”, (<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/business/7340214.stm>), (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2008).

BBC NEWS(2008b), “UN Plan to Increase Food Supplies” (news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7439015.stm), (Erişim Tarihi, 29 Ekim 2008).

BBC NEWS (2008c), “UN Warns About Higher Food Cost”, (news.bbc.co.uk/2/hi/business/7424375.stm) (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2008)

Braun, Joachim Von (2008), “Rising Food Prices: What Should Be Done” (www.ifpri.org/themes/foodprices/foodprices.asp (Erişim Tarihi:15 Kasım 2008).

FAO, *FAO's Initiative on Soaring Food Prices Guide for Immediate Country Level Action*, May 2008.

Financial Times (2008a), “The Rising Cost of Food: Food Prices to Stay High For 10 Years”, 21 May 2008.

Financial Times (2008b), “US Food Groups Plan Hefty Price Rises”, July 20, 2008, (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2008)

“Food and Energy Crisis: Time to Rethinking Development Policy, Reflections From The High Level North-South Dialogue On Food and Energy Security”, Geneva, 17 June 2008.

Ghosh, Jayati (2008), “World Prices and the Transmission of Inflation” (<http://www.macrosan.org/cur/apr08/print/prnt080408inflation.htm#> (33), (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2008)

IMF (2008), *Food and Fuel Prices- Recent Developments, Macroeconomic Impact, and Policy Responses*, June 30, 2008.

IATP, (Institute for Agriculture and Trade Policy-2008), *Commodity Market Speculation: The Risk to Food Security and Agriculture*, November 2008, Minneapolis, Minnesota.

The Economic Times, 3 May 2008.

Wahl, Peter (2008), *Speculations Undermine the Right to Food*. (www.eurodad.org/uploadedFiles/Whats_New/News/Food%20speculation%202%20pager%20final.pdf), (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2008).

(<http://www.southcentre.org>), (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2008).

(www.tuik.gov.tr), (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2008)

(www.fao.org), (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2008)